

Чальцева О. М., д-р політ. наук, професор,
зав. каф. кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

РИЗИКИ ОБМЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Анотація. У тезах розглянуто проблеми інституційної стійкості демократичної системи України в умовах воєнного стану. Проаналізовано ключові загрози принципам Good Governance (GG) – прозорості, підзвітності, участі громадян, верховенству права та ефективності, які виникли внаслідок обмеження публічного простору. Визначено ризики надмірної концентрації влади, згорання публічності та зниження ролі громадянського аудиту і контролю. Обґрунтовано необхідність пошуку інституційного балансу між безпекою і свободою як умови збереження демократичного потенціалу в умовах війни.

Ключові слова: належне врядування, публічний простір, демократична інституціоналізація, воєнний стан, прозорість, підзвітність, верховенство права.

Вступ. Воєнний стан, запроваджений в Україні 24 лютого 2022 року, надав державі законні повноваження для обмеження певних конституційних прав і свобод, включно зі свободою слова, мирних зібрань та доступу до інформації. Хоча ці кроки є виправданими з точки зору національної безпеки, вони створюють середовище, у якому принципи GG опиняються під серйозною загрозою і об'єктивно звужують публічний простір і розвиток демократії [1].

Сучасний стан розвитку науки у сфері публічного управління характеризується появою великої кількості полідисциплінарних досліджень, які порушують питання щодо ефективності управлінських функцій держави, включення суспільства в процес співуправління, мережевізації публічної політики, введення нових механізмів регулювання у розв'язанні соціальних проблем тощо [2, 3].

Після 2014 року Україна здійснила масштабні кроки щодо реформування системи державного управління, однак проблема низької інституціоналізації демократії залишається актуальною. Серед основних чинників можна виокремити: політична фрагментація, «подвійна» інституціоналізація старих і нових інститутів, персоналізація влади та політизація публічного процесу. Війна створила ситуацію, коли безпекові пріоритети переважають над принципами демократичного управління. З одного боку, суспільство демонструє високий рівень мобілізації та солідарності; з іншого – існує небезпека легітимізації надзвичайних повноважень і поступового звуження демократичного простору.

Основна частина. Однією з найбільш вразливих сфер у воєнний час стала прозорість урядових рішень і корупційні ризики [4]. Під гаслом безпеки відбулося виведення значної частини державних закупівель із системи ProZorro, що призвело до зростання корупційних ризиків і зниження конкурентності. Обмеження доступу до публічних реєстрів (декларацій, реєстрів власності, юридичних осіб) та закритий формат засідань місцевих рад унеможливили громадський аудит і контроль, що суперечить основним принципам GG, а саме – підзвітності, відкритості та ефективності.

Воєнний стан об'єктивно обмежив можливості громадян брати участь у політичному процесі. Заборона мирних зібрань і відкладення виборів позбавили суспільство традиційних механізмів впливу на владу. Фактичне послаблення ролі місцевого самоврядування через діяльність військових адміністрацій звузило простір для публічного діалогу. Це призвело до «заморожування» політичної конкуренції та підриву принципу децентралізації, як одного з найуспішніших напрямів українських реформ.

У воєнний період посилилася тенденція до централізації влади й контролю за інформаційним простором. Так, наприклад, телемарафон «Єдині новини», створений як антикризовий інструмент протидії дезінформації, з часом набув ознак монополізації медійного поля, що зменшує політичний плюралізм і доступність інформації. Тиск на журналістів та громадських активістів, а також стигматизація критики як «дестабілізації» створюють умови підвищення рівня цензури та обмеження функціонування альтернативних джерел інформації. Зниження незалежності засобів масової інформації (ЗМІ) і ролі парламенту послаблює систему стримувань і противаг, що загрожує принципам верховенства права в політичній системі.

Висновки. Війна в Україні поставила складне завдання: гарантувати безпеку, не руйнуючи демократичні інститути та не звужуючи публічне поле політики. Отже, варто зазначити, що обмеження публічного простору мають бути тимчасовими, пропорційними та контрольованими. В умовах воєнного стану необхідно зберігати хоча б мінімальний рівень прозорості та громадського моніторингу, щоб запобігти зловживанням еліти владою та не гальмувати процес демократизації системи. Найбільша небезпека полягає у «нормалізації» воєнних практик управління політичною системою, коли тимчасові обмеження стають постійною нормою і закріплюються в державі, що може призвести до авторитаризації режиму і перетворення її на специфічний варіант «воєнної демократії». Отже, відновлення України після війни вимагатиме не лише економічної, а й інституційної реконструкції – повернення до принципів *GG* як запоруки легітимності влади, довіри громадян, європейської інтеграції та продовження курсу на демократію.

Список використаних джерел

1. OECD Principles of Good Governance. Paris: OECD Publishing, 2023. 53 p.
2. Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M. The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. *World Bank Policy Research Working Paper*. 2010. 31 p.
3. Charron N., Lapuente V. Does Democracy Produce Quality of Government. Cambridge University Press, 2009. 38 p.
4. Виклики прозорості та підзвітності під час війни. *Transparency International Ukraine*. URL: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/prozorist-mist/